

PAPER

MUAMMOLI OILA FARZANDLARIDA “MEN” OBRAZINING SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Karaboyeva Gulzoda Akbarali qizi¹, *

¹Farg‘ona Davlat universiteti 3-kurs talabasi

* gulzodakarabayeva1995@gmail.com

Abstract

Ushbu maqolada muammoli oilalarda o‘sgan bolalarning “Men” obrazi shakllanishining o‘ziga xos xususiyatlari, ularning shaxsiyatiga ta’siri, o‘zini anglash va o‘ziga baho berish kabi masalalar ko‘rib chiqiladi. Muammoli oilalarda bolalarning sog‘lom “Men” obrazini rivojlantirishga yordam beradigan amaliy tavsiyalar beriladi.

Key words: muammoli oila, “Men” obrazi, shaxsiyat, bolalar psixologiyasi, oilaviy munosabatlar, o‘zini anglash, o‘ziga baho berish

Kirish

Oila — jamiyat hayotining kichik bir debochasi bo‘lib, har tomonlama sog‘lom, barkamol avlodni voyaga yetkazish uchun ma’sul bo‘lgan g‘oyat muhim tarbiya o‘chog‘idir. O‘zbek oilasi a’zolarining barchasini savodxon, ma’lumotli deb atasak, xato qilmagan bo‘lamiz, ana shu imkoniyatlar ta’sirida o‘g‘il va qizlar bilimli, fikrmulohazali, topqir, ishbilarmon, aql-zakovati bo‘lib voyaga etmoqdalar. Oiladagi bola tarbiyasi ikkiyoqlama ahamiyat kasb etadi, ota-onalar farzandlariga ahloq-odob, ruhiyat va ma’naviyatga oid bilimlardan saboq berish bilan qanoatlanib qolmasliklari, balki o‘zlari ham tarbiyaning o‘ziga xos sirsinoatlari, hususiyatlari, uning mazmun-mohiyati va ma’nosiga doir eng yangi ma’lumotlardan xabardor bo‘lib turishlari kerak bo‘ladi. Farzand tarbiyasini qachondan boshlamoq kerak, degan savol ko‘pchilikni o‘ylantiradi. Ko‘pchilik olimlar unga turlicha javob berib kelganlar. Xususan, Ibn Sino bola tarbiyasi bilan uning tug‘ilishidan avvalroq, ona qornidan boshlaboq shug‘ullanish lozim, deb javob bergan. Oila, odob-axloq va ta’lim-tarbiyaga e’tibor qon-qonimizga singib ketgan burchlarimizdandir. “Bir bolaga yetti qo’shni ota-ona” degan ibratli maqol ham aynan xalqimizga xos. Mana shu maqolning o‘zi ham farzand tarbiyasi, oilaparvarlik biz uchun nechog‘lik muhim ekanini bildiradi.

Oila har bir inson uchun hayot maktabi bo‘lib, ayniqsa,

shaxsning shakllanishida, uning “Men” obrazining rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Biroq, oilaviy muhit har doim ham sog‘lom va barqaror bo‘lavermaydi. Muammoli oilalar farzandlarining “Men” obrazi shakllanishi o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularning kelajakdagi hayotiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu maqola muammoli oilalarda o‘sgan farzandlarning “Men” obrazining shakllanishidagi psixologik xususiyatlarni o‘rganishga bag‘ishlangan.

Adabiyotlar va metodologiya

Ushbu maqola mavzusi doirasida tegishli ilmiy manbalarni keng qamrovli tahlil qilishga asoslangan. Adabiyotlarni qidirish Google Scholar, PubMed, JSTOR, Research Gate kabi ilmiy ma’lumotlar bazalarida amalga oshirildi. Qidiruv jarayonida quyidagi kalit so‘zlardan foydalanildi: “dysfunctional family”, “self-concept”, “self-esteem”, “child development”, “family dynamics”, “parental conflict”. Topilgan maqolalar va kitoblar tanqidiy tahlil qilinib, asosiy g‘oyalar va xulosalar ajratib olindi.

“Men” obrazi – bu shaxsning o‘zi haqidagi tasavvurlari, o‘zining kimligi, xususiyatlari, qobiliyatlari va o‘zini qanday baholashi bilan bog‘liq bo‘lgan murakkab konstruktsiya. “Men” obrazi bolalikdan boshlab shakllana boshlaydi va oila, do‘stlar, maktab hamda jamiyatning ta’siri ostida o‘zgarib boradi. Sog‘lom

“Men” obraziga ega bo‘lgan shaxs o‘zini qadrlaydi, o‘ziga ishonadi, o‘z qobiliyatlarini to‘g‘ri baholaydi va o‘z maqsadlariga erishishga intiladi.

Muammoli oila deganda, a‘zolari o‘rtasida doimiy nizolar, zo‘ravonlik, beparvolik, moddiy qiyinchiliklar yoki ota-onalik vazifalarini to‘liq bajarimaslik kabi salbiy holatlar mavjud bo‘lgan oila tushuniladi. Muammoli oilalar quyidagi turlarga bo‘linishi mumkin:

1. Zo‘ravonlik mavjud bo‘lgan oilalar;
2. Alkogol yoki giyohvandlikka qaram oilalar;
3. Nizoli oilalar;
4. Beparvo oilalar;
5. Moddiy qiyinchiliklar mavjud bo‘lgan oilalar.

Muammoli oilalarda o‘sgan bolalarning “Men” obrazi shakllanishi bir qator salbiy xususiyatlarga ega bo‘lishi mumkin. Muammoli oilalarda bolalar ko‘pincha tanqidga uchraydilar, ularning qobiliyatlari va yutuqlari e‘tiborga olinmaydi. Bu esa bolalarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini kamaytiradi va past o‘ziga baho berishga olib keladi. Muammoli oilalarda bolalar ko‘pincha oiladagi muammolar uchun o‘zlarini aybdor his qiladilar. Ular ota-onalarning janjallari, moddiy qiyinchiliklar yoki zo‘ravonlik uchun mas‘ul deb o‘ylashlari mumkin. Doimiy stress va xavotir bolalarning o‘ziga bo‘lgan ishonchsizligini oshiradi. Ular yangi vazifalarni bajarishdan qo‘rqadilar, o‘z qobiliyatlariga shubha bilan qaraydilar. Muammoli oilalarda bolalarning shaxsiy chegaralari ko‘pincha buziladi. Ular o‘zlarining his-tuyg‘ularini ifoda eta olmaydilar, o‘z fikrlariga ega bo‘lishga haqli emas deb his qiladilar. Muammoli oilalarda bolalar o‘zlarining kimligini, maqsadlarini va qadriyatlarini aniqlashda qiynaladilar. Ular ota-onalarning xohishlariga moslashishga harakat qiladilar va o‘z shaxsiyatlarini yo‘qotadilar. Muammoli oilalarda bolalar ko‘pincha depressiya, xavotirlik, qo‘rquv va boshqa emotsional buzilishlarga duch keladilar.

Xulosa

Muammoli oilalar farzandlarida “Men” obrazining shakllanishi o‘ziga xos psixologik xususiyatlarga ega bo‘lib, ularning shaxsiyatiga, ijtimoiy moslashuviga va kelajakdagi hayotiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Muammoli oilalarda o‘sgan bolalarda past o‘ziga baho berish, o‘zini aybdor his qilish, o‘ziga ishonchsizlik, shaxsiy chegaralarning buzilishi, identifikatsiya muammolari va emotsional buzilishlar kabi salbiy xususiyatlar kuzatilishi mumkin. Shuning uchun, muammoli oilalarda o‘sgan bolalarga psixologik yordam ko‘rsatish, ota-onalik mahoratini oshirish, maktabda qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy xizmatlar orqali ularning sog‘lom “Men” obrazini rivojlantirishga yordam berish zarur. Farzandlarga ijobiy tajribalar yaratish, o‘zini anglash mashqlarini o‘tkazish va ularni qo‘llab-quvvatlaydigan muhit yaratish ularning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi va kelajakda muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss, Vol. 1: Attachment. Attachment and Loss.* New York: Basic Books.
2. Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Coopersmith, S. (1967). *The Antecedents of Self-Esteem.* San Francisco: W.H. Freeman.
4. Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis.* New York: W. W. Norton Company.

5. Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Satir, V. (1988). *The New Peoplemaking.* Science and Behavior Books.
7. Журавлева, О. Н. (2006). *Психология самосознания личности.* Москва: Per Se.
8. Бернс, Р. (1986). *Развитие Я-концепции и воспитание.* Москва: Прогресс.
9. Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287.
10. Cummings, E. M., Davies, P. T. (2010). *Marital conflict and children: An emotional security perspective.* Guilford Press.